

תקציר שבעה עקרונות במנהיגות הרב יונתן זקס / מתוך עקרונות רבים מהגותו

פורסם באתר הרב זקס, בספריו: שיעורים במנהיגות, שיג ושיח ועוד

הרב פרופסור לורד יעקב צבי (שם לוועזי: ג'ונתן הנרי) זקס
8 במרץ 1948 כ"ז באדר תש"ח - 7 בנובמבר 2020 כ' בחשוון תשפ"א

היה הוגה דעות יהודי בריטי, כיהן כרב הראשי של הקהילות העבריות המאוחדות בחבר העמים הבריטי בין 1991 ל-2013. ב-2005 הוענק לו תואר אבירות, וב-2009 צורף לבית הלורדים בתואר הברון זקס מאולדגייט. הוא פעיל בדיאלוג בין-דתי בממלכה ועוסק בחשיבותה של האמונה היהודית בעולם המודרני, נושא שעליו חיבר ספרים רבים.

מאז פרישתו מתפקיד הרב הראשי הוא משמש כפרופסור בקינגס קולג' לונדון, באוניברסיטת ניו יורק ובישיבה יוניברסיטי. הרב-זקס מופיע ברשימת מאה היהודים המשפיעים בעולם. פגישות עבודה עם ראשי מדינות והופעות בתקשורת הבריטית הכללית הן לחם חוקן, וספריו נקראים בעולם כולו.

הרב זקס מציין שבעה מתוך עקרונות רבים של מנהיגות ברוח יהודית:

- < מנהיגות מתחילה בלקיחת אחריות
- < איש לא יכול להנהיג לבדו. דרושה עבודת צוות
- < מנהיגות היא מכוונת-עתידי. היא מונחית ומונעת על ידי חזון
- < מנהיגים לומדים
- < מנהיגות, משמעותה להאמין במונהגים
- < מנהיגים צריכים תחושה של עיתוי וקצב
- < מנהיגות היא שירות

מנהיגים צריכים להיות לומדים בלתי נלאים ולהאמין באנשים שאותם הם מנהיגים.

מנהיגות יהודית

המושג "מנהיגות יהודית" הוא דו-משמעי. משמעו מנהיגות של יהודים, אך גם מנהיגות ברוח יהודית, על פי עקרונות וערכים יהודיים. הראשון - פשוט, השני - נדיר. בשנות חייו הייתה לי הזכות לחוות את שניהם. כך, מודה על העבר ומברך לעתיד, סימנתי שבעה מתוך עקרונות רבים של מנהיגות ברוח יהודית.

עיקרון 1: מנהיגות היא מכוונת-עתיד. היא מונחית ומונעת על ידי חזון

בטרם יוכל היה משה להנהיג הוא **צריך לחוות חזון בסנה הבורע**. שם נאמרת לו שליחותו: להנהיג את העם מעבדות לחירות. יש לו יעד: ארץ זבת חלב ודבש, ויש לו אתגר כפול: לשכנע את המצרים לאפשר לבני ישראל לצאת ממצרים, ולשכנע את העברים לקחת את הסיכון ביציאה ממצרים. נראה שהאתגר השני קשה מהראשון.

חזון

לאורך הדרך, משה מבצע אותות ומופתים, אך מעשה המנהיגות הגדול ביותר שלו קורה בחודש האחרון לחייו. הוא מכנס אסיפת עם על גדת הירדן ונואם את הנאמר בספר דברים. שם הוא מתעלה לדרגה הגבוהה ביותר של נבואה, **עיניו מופנות לאופק הרחוק של העתיד**. הוא אומר להם מה האתגרים העומדים בפניהם בארץ המובטחת.

הוא נותן להם חוקים, וקובע את החזון של חברה טובה, מוסרית. משה ממסד עקרונות, כמו אסיפה לאומית שבה תיקרא התורה, שתזכיר מעת לעת לעם ישראל את הייעוד שלו.

ספר משלי אומר: "בלי חזון העם אבד" (משלי כ"ט, יח). הנביאים היו אנשי החזון 'המאסטרים' של העולם, והמילים שלהם עדיין מעוררות בנו השראה.

איכשהו ליהודים תמיד היו אנשי חזון להרים את העם מאסון לתקווה: משוררים, פילוסופים, מיסטיקנים - אפילו לציונים החילונים של המאה התשע-עשרה היה משהו רוחני באוטופיות שלהם. לפני שתוכל להנהיג, אתה חייב שיהיה לך חזון לגבי העתיד, ושיהיה בכוחך להעביר אותו לאחרים.

החזון הוא שחשוב, לא המשרה, הכוח, המעמד או הסמכות. מנהיגים מובילים על ידי חזון העתיד שלהם, **וזה מה שנותן השראה לאחרים**.

עיקרון 2: מנהיגות מתחילה בלקיחת אחריות

השוו בין הפתיח של ספר בראשית לפתיח של שמות. הפרקים הראשונים של בראשית מספרים על כישלונות של אחריות. בעימות עם האל על החטא, אדם מאשים את חוה, וחוה מאשימה את הנחש. קין טוען "השומר אחי אנכי?", ואפילו לנוח "איש צדיק תמים היה בדורותיו" לא הייתה כל השפעה על בני דורו.

אחריות

לעומת זאת, בתחילת ספר שמות משה **לוקח אחריות**. כשהוא רואה מצרי מכה איש עברי, הוא מתערב. כשהוא רואה שני עברים נצים, הוא מתערב. במדיין, כשהוא רואה רועים מתעללים בבנות יתרו - הוא מתערב. משה, עברי שגדל כמצרי, יכול היה להימנע מהעימותים הללו, אבל הוא לא נמנע. הוא דוגמה ומופת למי שאומר: כאשר אני רואה

עוול, אם איש לא מוכן לפעול, אני אעשה זאת!

הובלה היא להיות אקטיבי, לא פסיבי, לבחור כיוון. מנהיגים לא מתלוננים, הם לא מאשימים אחרים, וגם לא מחכים שמישהו אחר יתקן את זה. הם פועלים, הם **לוקחים אחריות, חיים של אחריות הם חיים שיש בהם אחר**. והם מצטרפים לאחרים, בידיעה שיש גבולות למה שכל אדם יכול לעשות.

עיקרון 3: מנהיגים צריכים תחושה של עיתוי וקצב

כאשר משה מבקש מאלוהים לבחור את יורשו, הוא אומר: "יפקוד ה' אלוהי הרוחות לכל-בשר איש על העדה, **אשר ייצא לפניו ואשר יבוא לפניו** ואשר יוציאם ואשר יביאם..." (במדבר כ"ז, 16-17)

למה החזרה לכאורה? משה אומר שני דברים על מנהיגות. מנהיג צריך להוביל בראש, "לצאת לפניו", אך אל לו להיות רחוק מדי מאנשיו. כשיפנה ראשו לאחור, הוא עלול לא למצוא שם אף אחד. הוא חייב "להוביל אותם החוצה". כלומר, הוא חייב לשאת את האנשים עמו. הוא צריך ללכת בקצב שהאנשים יוכלו לשאת.

יעוד

אחד מהתסכולים העמוקים של משה - אנחנו מבינים זאת מהסיפור המקראי - הוא הזמן שלוקח לאנשים להשתנות. בסופו של דבר, יקום דור חדש ומנהיג חדש ינהיג את העם למעבר הירדן ולתוך הארץ המובטחת. מכאן האמירה הגדולה שלו חז"ל: לא עליך המלאכה לגמור, ולא אתה בן חורין ליבטל ממנה. (פרקי אבות). מנהיגות כרוכה באיזון עדין בין סבלנות לקוצר רוח. אם תלך מהר מדי, האנשים יתנגדו וימרדו. אם תלך לאט מדי הם יהפכו לשאננים. שינוי לוקח זמן, לעתים יותר מדור אחד.

עיקרון 4: איש לא יכול להנהיג לבדו. דרושה עבודת צוות

שבע פעמים בבראשית פרק א' אנחנו מוצאים את המילה "טוב". רק פעמיים בתורה כולה מופיע הצירוף "לא טוב". הפעם הראשונה - כאשר אלוהים אומר: "לא טוב היות האדם לבדו", והשנייה - כאשר יתרו רואה את חתנו, משה, מנהיג ושופט לבדו ואומר לו: "לא טוב הדבר אשר אתה עושה". איננו יכולים לחיות לבד. איננו יכולים להנהיג לבד. מנהיגות היא עבודת צוות.

עבודת צוות

התולדה של כל זה היא שאין סגנון **מנהיגות אחד** ביהדות. במשך שנות הנדידה במדבר היו שלושה מנהיגים: משה, מרים ואהרן. משה היה קרוב לאלוהים. אהרן היה קרוב לאנשים. מרים הנהיגה את הנשים ותמכה בשני אחיה. חז"ל אומרים שבזכות כישרונה

וכישוריה היו מים לשתות במדבר.

בתקופת המקרא היו שלושה תפקידי מנהיגות שונים: מלכים, כוהנים ונביאים. **המלך** היה מנהיג מדיני. **הכוהן** היה מנהיג דתי. **הנביא** היה איש חזון, גבר או אישה, של אידיאלים ורעיונות. ביהדות, **מנהיגות היא נכס מתהווה של ריבוי תפקידים** ופרספקטיבות. שום יחיד לא יכול להנהיג את העם היהודי לבדו, רק ביחד נוכל לשנות את העולם

עיקרון 5: מנהיגים לומדים

מנהיגים לומדים באופן רצוף יותר מאנשים אחרים. **הם קוראים יותר מאחרים.**

התורה אומרת שהמלך חייב לכתוב את ספר התורה שלו, "וכתב לו את משנה התורה הזאת על ספר... **והייתה עמו וקרא בו כל ימי חייו**" (דברים, 17-19) יהושע, יורשו של משה, מצווה "לא ימוש ספר התורה הזו מפיה וְהָגִיתָ בוּ יוֹמָם וְלַיְלָה" (יהושע א', 8). ללא לימוד קבוע, מנהיגות תהיה נטולת כיוון ועומק.

כך גם במנהיגות חילונית. לווליאם גלדסטון (מדינאי בריטי; מהאישים הבולטים במפלגה הליברלית ומנהיגה בשנים 1867-1894) הייתה ספרייה ובה למעלה מ-30 אלף ספרים. הוא קרא יותר מ-20 מאלף מהם. גלדסטון ובנימין ד'זרעאלי היו שניהם סופרים פוריים. וינסטון צ'רצ'יל כתב כ-50 ספרים וזכה בפרס נובל לספרות. בקרו בבית דוד בן-גוריון בתל אביב ותראו שהבית הוא במהותו ספרייה עם 20 אלף ספרים. **הלימוד עושה את ההבדל בין מדינאי לפוליטיקאי, בין המנהיג המעצב למנהל.**

למידה

עיקרון 6: מנהיגות משמעותה להאמין במונהגים

הרבנים נתנו פרשנות מדהימה לפסוק שבו משה אומר על בני ישראל "והן לא יאמינו לי" (שמות, ד', 1) "הם מאמינים בני מאמינים, אך בסופו של דבר אתה תהיה קטן אמונה". הם גם טענו שהסימנים שנתן אלוהים למשה, כאשר ידו הפכה מצורעת (שמות ד', 6) היו עונש על שהעלה ספקות לגבי ישראל.

מנהיג צריך להאמין באנשים שאותם הוא מנהיג. יש כאן עיקרון משמעותי. היהדות מעדיפה מנהיגות משפיעה על מנהיגות כוחנית.

למלכים היה **כוח**. לנביאים הייתה השפעה ללא כוח בכלל. כוח עושה את המנהיג מורם מעם. **השפעה** מעלה את האנשים מעבר ל"אני הקודם שלהם".

להאמין במונהגים

השפעה מכבדת את האדם. הכוח שולט באנשים. היהדות רואה את כבוד האדם כערך עליון יותר מכל דת אחרת, לכן סקפטית לגבי כוח ומתייחסת בכובד ראש להשפעה. ומכאן אחת התובנות המרכזיות בנושא מנהיגות: **הדרגה הגבוהה ביותר של מנהיגות היא חינוך**. הכוח מוליד חסידים, עושי דברו של המנהיג. **חינוך יוצר מנהיגים**.

עיקרון 7: מנהיגות היא שירות

הקשיבו למשה, המנהיג הדגול שהיה אי פעם לעם היהודי: הָאֲנֹכִי הָרִיתִי אֶת כָּל הָעָם הַזֶּה אִם אֲנֹכִי יִלְדֶתִּיהוּ כִּי תֹאמַר אֵלַי שְׂאֵהוּ בְּחִיקָה כְּאִשָּׁר יִשָּׂא הָאִמָּן אֶת הַיֶּלֶק עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לְאַבְרָהָם... לֹא אוֹכַל אֲנֹכִי לְבַדִּי לְשַׂאת אֶת כָּל הָעָם הַזֶּה כִּי כָבֵד מִמֶּנִּי וְאִם כֹּכָה אֶת עֲשֵׂה לִי הֲרֹגֶנִי נָא הֲרֹג אִם מִצְאֲתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ וְאֵל אֶרְאֶה בְּרַעְיִתִּי" (במדבר י"א, 12-15)

מנהיגות משרתת

רגשות דומים נוכל למצוא אצל אליהו, ירמיהו ויונה. כולם בשלב מסוים ייחלו למות מאשר להמשיך לשאת את המשא. מנהיגים מעצבים מזהים את הצורך של המונהגים להשתנות, אך המונהגים מתנגדים לשינוי, ומצפים שהעבודה תיעשה עבורם על ידי

המנהיג. כשהמנהיג מחזיר להם את האתגר, האנשים מתנפלים עליו ומאשימים אותו בסבל שלהם. לא פלא שרוב המנהיגים המעצבים, המובילים שינוי, מרגישים מעת לעת שחיקה וייאוש.

אם כך, מדוע הם מנהיגים? לא מפני שהם מאמינים בעצמם. המנהיגים היהודיים הגדולים היו ספקנים לגבי היכולת שלהם להנהיג. משה אמר: "מי אנכי", "הן לא יאמינו לי" ועוד מנהיגים אחרים. **מנהיגים ממשיכים להנהיג כי יש משימות לבצע. יש אנשים בצרה, יש אי צדק שצריך להילחם בו, יש עוולות שזקוקות לדין צדק, יש בעיות לפתור ואתגרים להתמודד עמם.** מנהיגים שומעים כל זאת כקריאה להדליק נר במקום לקלל ולגנות את החושך. הם מנהיגים משום שהם יודעים שלעמוד מנגד ולחכות שאחרים יעשו את העבודה זו בחירה קלה מדי. חיים מלאי אחריות הם הטובים ביותר, ושווים כל כאב ותסכול. להנהיג פירושו לשרת. התואר הבכיר ביותר שקיבל משה היה להיקרא "עבד השם", משרתו של אלוהים, ואין כבוד גדול מזה.